

STARTNOTITIE TOERISME ZUID-HOLLAND

Inhoud

STARTNOTITIE TOERISME ZUID-HOLLAND.....	1
1. Inleiding	2
2. Aanleiding.....	3
2.1 Perspectief 2030.....	3
2.2 Provinciaal perspectief 2030	3
2.3 Coalitieakkoord 2019-2023	4
2.4 Landelijke actieagenda perspectief 2030.....	4
2.5 Advies Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur	4
3. Doelen toerisme Zuid-Holland	5
3.1 Perspectief 2030 voor Zuid-Holland	5
3.2 Innovatieve aanpak toerisme	5
4. Uitwerking doelen: Opgaven.....	6
4.1 BEREIKBAAR ZUID-HOLLAND & TOERISME	6
4.2 SCHONE ENERGIE VOOR IEDEREEN & TOERISME	7
4.3 EEN CONCURREND ZUID-HOLLAND & TOERISME	7
4.4 VERSTERKEN NATUUR IN ZUID-HOLLAND & TOERISME	8
4.5 STERKE STEDEN EN DORPEN IN ZUID-HOLLAND & TOERISME.....	9
4.6 GEZOND EN VEILIG ZUID-HOLLAND & TOERISME	10
5. Voorbeelden van ‘ARRANGEMENTEN’ als inspiratie voor betrokkenen.....	12
6. Uitwerking: Rol en aanpak	15

1. Inleiding

‘..... Zuid-Holland: de meest rijke groenblauwe leefomgeving van Europa! Gelegen binnen goed bereikbare Nationale Parken en landschappen met natuur van wereldklasse (Delta, Kust en Veen). Van oudsher een centrum van handel, cultuur en wetenschap, met een diversiteit aan mensen, natuur, landschap, werelderfgoed en economie. Een provincie om trots op te zijn!.....’

Uit: ‘Visie rijke groenblauwe leefomgeving’ Provincie Zuid-Holland 2019

Op Zuid-Holland zijn we trots, en we tonen onze provincie graag en gastvrij aan alle bezoekers uit binnen- en buitenland. Buitenlandse toeristen brachten in 2017 voor €28,3 miljard aan toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie. Samen met binnenlands toerisme was de sector verantwoordelijk voor 4,3% van het Bruto Binnenlands Product en 7,5% van de werkgelegenheid, met relatief veel banen voor lager opgeleiden en sociaal kwetsbare groepen. Dit is ruim meer dan de sectoren landbouw en olie- en gaswinning, ongeveer evenveel als de bouw en maar iets minder dan de financiële sector (cijfers: CBS). Voor Zuid-Holland is dit aandeel iets kleiner, maar nog steeds substantieel: 5,8% van de werkgelegenheid in de provincie zit in toerisme.

De vrijetijdsector is hard getroffen door de Corona-crisis. Er is overwogen om deze startnotitie, die vóór de Coronacrisis geschreven is, ‘op de plank’ te laten liggen. Veel van de ideeën die hierin genoemd zijn kunnen immers voorlopig niet - en misschien wel helemaal niet - uitgewerkt worden. Toch hebben we daar niet voor gekozen. Uit de veelheid aan ideeën van deze startnotitie kan allicht een passende keuze gemaakt worden voor de situatie zoals die na deze crisis is. De vraag is nu: hoe kunnen we als provincie onze meerwaarde tonen door maatregelen te formuleren zodat de sector beter voor de dag komt als de beperkende maatregelen worden opgeheven. Juist nu heeft de sector steun nodig en kan de provincie door een verbinding te leggen tussen haar opgaven en de toeristische sector, een bijdrage leveren aan het herstel van de sector: Wat betekent het ‘nieuwe normaal’ voor toerisme? Waarmee kan de provincie ondernemers ondersteunen bij de invulling van een 1,5-meter economie, zodat de veiligheid van personeel en bezoekers gewaarborgd is?

Toerisme levert per saldo een positieve bijdrage aan de beeldvorming over Nederland, het woon- en vestigingsklimaat, het welzijn en aan het voorzieningenniveau, ook in minder bevolkte (buiten)gebieden. Groeiend toerisme biedt veel kansen, maar brengt ook uitdagingen met zich mee. Hoe benutten we toerisme als economische motor? Op welke manier benutten we het landelijk spreidingsbeleid om de Zuid-Hollandse identiteit te versterken? En hoe houden we de kwaliteit van onze leefomgeving op orde en voorkomen we overlast? De beeldvorming over toerisme is in Zuid-Holland nog overwegend positief: 48% ziet meer voordelen dan nadelen, voor 10% is dat andersom. Dat is ongeveer vergelijkbaar met de rest van Nederland, maar vraagt wel onze aandacht vanuit het streven dat in 2030 iedere Zuid-Hollander profiteert van toerisme. Tot nu toe was de provinciale rol op het gebied van toerisme bescheiden. Deze startnotitie werkt verder uit op welke wijze de provincie Zuid-Holland deze collegeperiode met toerisme wil omgaan.

2. Aanleiding

Hieronder wordt kort aangegeven welke uitgangspunten de provincie Zuid-Holland voor haar toerisme aanpak hanteert.

2.1 Perspectief 2030

In 2018 presenteerde het NBTC (Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen) haar 'Perspectief 2030' met de aankondiging dat er in de komende 10 jaar een omslag moet worden gerealiseerd van bestemmingspromotie naar bestemmingsmanagement. Zo kan toerisme bijdragen aan het oplossen grotere maatschappelijke vraagstukken. In dat perspectief worden vijf prioriteiten benoemd:

1. Lusten en lasten in balans: vergroten van de lusten van toerisme, verkleinen van de lasten;
2. Nederland overal aantrekkelijk: nieuw aanbod ontwikkelen, onbekende gebieden onder de aandacht brengen;
3. Toegankelijk en bereikbaar: voor zowel bezoekers als bewoners;
4. Verduurzaming moet: in het kader van de klimaatafspraken en het waarborgen van een vitale leefomgeving;
5. Een gastvrije sector: investeren in imago, professionaliteit en aantrekkelijkheid van de sector als werkgever

2.2 Provinciaal perspectief 2030

Begin 2019 is aan de toenmalige Statencommissie Ruimte & Leefomgeving het 'Perspectief toerisme Zuid-Holland 2030' gepresenteerd. In lijn met het landelijk perspectief en het PAL-advies 'Toerisme in Zuid-Holland' worden hierin een vijftal ambities genoemd, evenals een vijftal speerpunten:

Ambitie voor 2030:

1. Zorgt toerisme voor extra werkgelegenheid in Zuid-Holland, met name voor de meer kwetsbare bevolkingsgroepen;
2. Zorgt toerisme voor instandhouding of ontwikkeling van voorzieningen (denk aan musea en detailhandel) waar ook de inwoners van Zuid-Holland van profiteren;
3. Zorgt toerisme voor bezoekers met interesse in natuur en cultuur die waarde toevoegen aan de Zuid-Hollandse samenleving;
4. Draagt toerisme bij aan de identiteit, kwaliteit en vitaliteit van Zuid-Holland, waaronder steden, natuurgebieden en iconen en aan onderhoud en investeringen in natuur, landschap en erfgoed;
5. Heeft toerisme een positieve impact op de duurzaamheid van de samenleving door duurzaam toeristisch vervoer en duurzame toeristische voorzieningen.

Speerpunten voor 2030:

1. Beter benutten van toeristische troeven, zoals de Nationale Parken en de steden;
2. Versterken van de omgevingskwaliteit en dan met name de toeristisch-recreatieve bestemmingen, waaronder ook de verblijfsvoorzieningen;
3. Verbeteren van de mobiliteit door het verder versterken van fiets-, wandel- en vaarverbindingen naar de toeristische troeven, met speciale aandacht voor de 'last mile';
4. Versterken van duurzaam toerisme, onder meer door meer aandacht voor elektrisch vervoer, biologische streekproducten en klimaat neutrale accommodaties;
5. Samenwerken rondom inspirerende concepten en verhaallijnen zoals Cheese Valley en Nederland Waterland.

Op 4 juli 2019 heeft de provincie samen met de MRDH een conferentie over toerisme in Zuid-Holland georganiseerd. Op deze conferentie zijn onder meer de resultaten gedeeld van een enquête over verwachtingen van regionale partners over de provinciale rol in toerisme. Hieruit kwam de wens naar voren om meer plekken binnen de provincie toeristisch te ontwikkelen ("spreiden").

2.3 Coalitieakkoord 2019-2023

Toerisme wordt specifiek in het coalitieakkoord genoemd, in samenhang met erfgoed en cultuur. Met versterking van de identiteit van stad, dorp of streek wordt de aantrekkelijkheid van de regio vergroot. Agrotourisme, duurzaam toerisme en toeristische bereikbaarheid per fiets, wandelend en voor mindervaliden moeten worden versterkt.

2.4 Landelijke actieagenda perspectief 2030

Het afgelopen jaar hebben provincies en het ministerie van EZK een actieagenda gemaakt, die is gepresenteerd op de landelijke Toerisme Top op 9 oktober 2019. Hierin komt de rol van de verschillende partijen aan de orde. De provinciale rol ligt op het verbinden met en tussen andere overheden en organisaties, en het doorgeven van de doelen van Perspectief 2030.

2.5 Advies Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur

Overheden richten zich volgens de Raad nu nog te eenzijdig op economisch profijt van toerisme, terwijl er ook oog moet zijn voor de toenemende kansen en de negatieve gevolgen voor leefomgeving en samenleving. Zij adviseert om voor elke regio een toeristische ontwikkelstrategie op te stellen waarin de route naar die balans wordt uitgestippeld. Inzet zou daarbij gericht moeten zijn op 'waardevol toerisme'.

3. Doelen toerisme Zuid-Holland

3.1 Perspectief 2030 voor Zuid-Holland

In 2030 moeten alle Zuid-Hollanders kunnen profiteren van toerisme. Voor de komende coalitieperiode zijn de doelstellingen hierbij:

- Versterking van de identiteit van streek koppelen aan toerisme.
- Toerisme spreiden, zodat toeristische potenties worden benut en overlast beperkt.
- Inkomsten uit toerisme investeren in natuur, recreatie, landschap en erfgoed.
- Toeristisch vervoer, verblijf en vermaak verduurzamen.
- Digitale bereikbaarheid van toeristisch aantrekkelijke plaatsen verbeteren.
- Mogelijkheden van toerisme als werk- en opleidingssector benutten.

3.2 Innovatieve aanpak toerisme

Zuid-Holland is een provincie om trots op te zijn. Alle bezoekers zijn welkom in Zuid-Holland, gastvrijheid staat voorop. Door toeristisch belang te laten aansluiten bij de andere belangen waar de provincie voor staat creëren we extra kansen op alle gebieden. Dit betekent voor de uitwerking van deze aanpak dat er verbinding moet worden gemaakt met de andere provinciale opgaven en de agenda's daarvan. Zo kan toerisme een motor zijn voor andere opgaven. Daarmee loopt de provincie voorop in haar aanpak van het toerisme.

In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op welke wijze toerisme dit zou kunnen doen voor de verschillende thema's uit het coalitieakkoord. De genoemde maatregelen dienen ter inspiratie voor de gesprekken die hierover met de gebiedspartners worden aangegaan.

4. Uitwerking doelen: Opgaven

4.1 BEREIKBAAR ZUID-HOLLAND & TOERISME

Toerisme als motor

Met de ambitie van beste bereikbare regio van Europa is het zaak voor Zuid-Holland om de groei van het aantal toeristen niet of nauwelijks te laten leiden tot congestie van het bestaande wegennet.

De provincie wil daarom het OV- en fietsgebruik onder toeristen stimuleren. Juist toeristen maken veel gebruik van vervoer in de daluren, waarmee bestaande lijnen beter te exploiteren zijn. Zo kan financieel draagvlak ontstaan voor nieuwe lijnen, met name last-mile verbindingen naar toeristisch-recreatieve bestemmingen en toeristische trekpleisters. Daarbij wordt ook gekeken naar combinaties met fietsvoorzieningen. Met een fijnmazig netwerk van OV-voorzieningen en fiets-, wandel- en vaarmogelijkheden wordt het de reiziger eenvoudiger gemaakt zoveel mogelijk plekken in Zuid-Holland te bezoeken. Hij kan daarmee verleid worden om ook de minder drukke plekken te bezoeken.

Specifiek voor het watergebonden toerisme liggen er nog kansen. Het verbinden van attracties die aan het water liggen kan door goede kadevoorzieningen worden verbeterd. Ook het creëren van verblijfsmogelijkheden aan het water kunnen het recreatief vervoer over water stimuleren.

Een goed voorbeeld is werelderfgoed 'Kinderdijk' waarbij de groei van het aantal bezoekers – en daarmee de verbetering van de exploitatie van het erfgoed – is gecombineerd met de verbetering van de bereikbaarheid en de verkeersveiligheid door de mogelijkheden te verruimen om er met de Waterbus te komen (waarmee er relatief minder bussen over de smalle dijk naar Kinderdijk hoeven).

Denkbare maatregelen

- Stimuleren overstappunten en OV-hubs nabij toeristische attracties.
- Stimuleren van fietsgebruik voor toerisme. Een bezoek wordt interessanter door combinatie met een puur Nederlandse activiteit als fietsen.
- Stimuleren van fietsstallingen bij toeristische en recreatieve attracties.
- Fietsnetwerken indien mogelijk vergroten evenals de aantrekkelijkheid en veiligheid daarvan verbeteren.
- Vergroten P+R-mogelijkheden voor toeristen bij ov-knooppunten.
- Vereenvoudigen betalingsmogelijkheden OV (bankpas- of GSM-betalen).
- Informatieverstrekking over OV bij horeca en toeristische bestemmingen.
- Stimuleren van meertaligheid (Engels en Duits) van elementaire routeinformatie.
- Het verbeteren van digitale beschikbaarheid van routeinformatie.
- Kustplaatsen koppelen aan het R-net.
- Het beter bereikbaar maken van toeristische locaties als mogelijkheid meenemen in concessies. Inzetten tarifiering/zonering parkeren voor sturing op verkeersstromen bij attracties. Trekpleisters zoals Keukenhof, Archeon en Avifauna in het Programma van Eisen.
- Het stimuleren van kadevoorziening en andere infrastructurele maatregelen bij belangrijke aan het water gelegen bezienswaardigheden.
- Bereikbaarheidsprojecten benutten als toeristische attractie voor promotie bereikbaarheidsdoelen en vergroten draagvlak.

4.2 SCHONE ENERGIE VOOR IEDEREEN & TOERISME

Toerisme als motor

Het vanuit eigen identiteit en kracht ontwikkelen van bestemmingen met respect voor mens en omgeving (onder meer natuur en erfgoed) wordt alleen maar belangrijker (ook in de marketing). Bovendien biedt de sector waardevolle meekoppelkansen om te verduurzamen op een wijze die de toeristische (innovatie)kracht van Zuid-Holland versterkt.

Toerisme kan met verschillende maatregelen worden ingezet als motor voor duurzaamheid door in provinciaal beleid over mobiliteit, landbouw, energietransitie en klimaatadaptatie beter rekening te houden met en in te spelen op de kansen die het groeiende toerisme biedt.

Denkbare maatregelen

- Stimuleren laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen (auto, fiets en boot).
- Stimuleren duurzame waterrecreatie (fossielvrij)
- Versterken positie van agrotourisme en (biologische) streekproducten.
- Transitie van bestaande accommodaties naar energie neutraal, circulair en klimaat robuust.
- Benutten projecten duurzame opwekking als toeristische attractie.
- Toerisme gebruiken voor vergroten waterbewustzijn in Zuid-Holland.
- Nieuwe recyclemogelijkheden voor zwerfafval in toeristische gebieden.

4.3 EEN CONCURRENT ZUID-HOLLAND & TOERISME

Toerisme als motor

Toerisme kan een bijdrage leveren aan de concurrentiepositie van Zuid-Holland. Wat te denken van de potentie als waterrijke provincie voor kenniswerkers met belangstelling voor natuur en (water-) recreatie. Maar ook door het Zuid-Hollandse verhaal van innovatie en ontwikkeling te vertellen aan de bezoekers. Aan de hand van bestemmingen en 'places of interest' kan de Zuid-Hollandse innovatiekracht worden overgebracht door nieuwe 'ambassadeurs' van onze provincie. Denk aan bijvoorbeeld Futureland, het Keringhuis, de Demo Kas, de Windwheel Mock-up in Blijdorp en het Internationaal Strafhof. Werelderfgoed Kinderdijk en de Deltawerken staan voor de innovatieve wijze waarop we al eeuwen – maar ook vandaag nog - met water omgaan. Door ook thema's als digitalisering en circulariteit aan deze verhalen toe te voegen wordt het beeld van Zuid-Holland – ook voor zakelijk georiënteerde reizigers en kenniswerkers – versterkt. Daarnaast kan toerisme de regionale economie stimuleren en is het een belangrijk als bron van werkgelegenheid.

Digitalisering

In de nabije toekomst vraagt de digitale organisatie van het toerisme onze aandacht. De groei van de toeristische sector en het aantal toeristische ondernemers kan een stimulerende rol spelen in de digitalisering van het MKB. Vanuit het provinciale programma Digitale Economie wordt gekeken naar de digitale randvoorwaarden die nodig zijn voor economische sectoren om optimaal gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden en kansen die digitalisering biedt. Zo kunnen promotie en marketing op basis van authenticiteit en identiteit wellicht dienen als kans voor een meer innovatieve digitale marketing. Omgekeerd kan digitalisering helpen Zuid-Holland als bestemming aantrekkelijker te maken. Zo kan visitormanagement (en dus bezoekersspreiding) niet alleen op parkniveau, maar zelfs op provinciaal niveau, vorm krijgen. Eventueel kan hierbij worden aangesloten bij de Nationale Data Alliantie, een samenwerking tussen onder meer NBTC/NIPO, het CBS, CELTH en andere kennisinstellingen (hbo en universiteiten).

Erfgoed

De komende jaren wordt deze inzet op het ontwikkelen van erfgoed en verhaallijnen doorgezet en gecombineerd met de verhaallijnen van de Nationale Parken Hollandse Duinen en NLDelta (waarin verschillende erfgoedlijnen samenkomen). Specifieke kansen liggen er bij het hergebruik en ontwikkelen van maritiem en religieus erfgoed. Om op termijn erfgoed een andere bestemming te geven en vormen van financiering te organiseren voor het behoud, zouden pilots moeten worden ontwikkeld waarbij verschillende exploitatiemodellen kunnen worden getoetst. Het is bijvoorbeeld de vraag hoe genomineerd werelderfgoed Limes beter beleefbaar en vermarkt kan worden (is ook een voorwaarde vanuit UNESCO). De bedoeling is om in de eerste helft van 2020 te komen tot een concreet meerjarig uitvoeringsplan met inzicht in te realiseren projecten, de betrokken partners en de benodigde financiering. De aanpak kan als voorbeeld dienen voor andere erfgoedlijnen.

Denkbare maatregelen

- Stimuleren van de ontwikkeling en het gebruik van digitale apps om bezoekers te verleiden tot gebruik van andere mobiliteitsoplossingen dan de auto.
- Stimuleren van datasharing op het gebied van bijvoorbeeld drukte/ crowd management.
- Pilots voor blockchainmarketing gebaseerd op branding en identiteit.
- Digitaliseringsprogramma voor startende recreatie en toerisme ondernemers.
- Inzetten Places of Interest om kenniswerkers aan te trekken.
- Stimuleren van de bezoek- en beleefbaarheid van erfgoedlijnen en de NBTC-verhaallijnen.
- Realisatie meerjarig uitvoeringsplan de Limes.
- Uitwerken concrete pilots voor hergebruik en exploitatie cultureel (religieus) erfgoed (verdienmodellen).
- Nodig inwoners, studenten en jongeren uit om met creatieve ideeën te komen voor beleving en versterking van erfgoed en monumenten

4.4 VERSTERKEN NATUUR IN ZUID-HOLLAND & TOERISME

Toerisme als motor

De kenmerkende kust-, rivierdelta- en veenweidelandschappen maken Zuid-Holland bijzonder. Het landschap en de biodiversiteit staan helaas onder druk door de groei van de economie en de bevolking en verandering van klimaat en bodem. De provincie Zuid-Holland wil de kwaliteit van de leefomgeving versterken door natuur, water, recreatie, landbouw, cultureel erfgoed en economie in samenhang te bezien. De provincie wil werk maken van het bevorderen van een vitale en toekomstbestendige landbouw, een gezonde en beleefbare natuur en een slim water- en bodembeleid.

Toerisme kan veel betekenen voor de Zuid-Hollandse natuur en landschappen. De grootste kracht van toerisme ligt in het vergroten van het financieel draagvlak voor het beheer en de ontwikkeling van natuur.

Nationale Parken

De beide Nationale Parken Hollandse Duinen en NLDelta worden ontwikkeld volgens de zogenaamde 'nieuwe stijl', waarbij het omringende cultuurlandschap ook onderdeel is van het park. De inspanningen zijn gericht op het bereiken van een aantal ambities, waaronder

- Versterken biodiversiteit/natuur: focus op extra ecologische verbinden en op robuustheid,
- Versterken (cultuur-) landschap: goed onderhouden landschappen met toegankelijk erfgoed,
- Gebiedsidentiteit en aantrekkingskracht vergroten: Er is voor deze landschappen een marketingstrategie uitgewerkt en er is een internationale campagne gestart).

- Vergroten bereikbaarheid via OV: focus op gebieden waar groei wenselijk en mogelijk is, waarbij overbelasting van de natuur voorkomen moet worden.
- Regionale economie versterken.
- Duurzame financiering. Gebiedsfonds per park: via een bestemmingsheffing een klein deel van de bestedingen van de bezoekers wordt ondergebracht.
- Passende governance – focus op draagvlak, mandaat, duurzaam geborgd.

Landbouw

De landbouwsector, op veel plaatsen drager van het kenmerkende landschap, kampt met bodemdaling en druk tot schaalvergroting vanuit de wereldmarkt. Maar ook stellen maatregelen en eisen rond natuur- en milieuwaarden steeds hogere eisen aan het agrarisch bedrijf. Het afgelopen jaar is dat door de stikstof-problematiek zeer urgent geworden. Tegelijkertijd groeit het besef dat het landschap ook een belangrijke vestigingsfactor is. Een aantrekkelijk landelijk gebied vormt voor bewoners en bedrijven een essentieel onderdeel van de leefomgevingskwaliteit. En een groene leefomgeving draagt bij aan een gezonde leefstijl van de inwoners van Zuid-Holland. Dat kan extra betekenis krijgen door meer in te zetten op een verbrede en natuur inclusieve landbouw – gericht op biodiversiteit - die ook beter beleefbaar is voor omwonenden, toeristen en recreanten. De landbouw wordt ook aantrekkelijker voor de consument door het agrotourisme te versterken en het aanbod aan hoogwaardige en biologische streekproducten te vergroten. Bovendien maakt het de consument bewuster.

Denkbare maatregelen

- Vergroten van de bekendheid van de Nationale Parken NL Delta en Hollandse Duinen om meer bezoekers te trekken.
- Het creëren van toegangspoorten (hubs) voor de nationale parken in combinatie met een betere bebording.
- Toevoegen van recreatieve verbindingen (ook over water) en –voorzieningen.
- Opzetten van gebiedsfondsen voor de Nationale Parken waarmee herinvesteringen in natuur en landschap kunnen worden gedaan. Ook betaalde parkeervoorzieningen kunnen bijdragen aan exploitatie van natuur en landschap.
- Bijdragen aan nieuwe verdienmodellen voor de landbouw, o.a. door het versterken van de positie van agrotourisme (eventueel in combinatie met “nieuwe” vormen van verblijfsrecreatie) en van het aanbod aan hoogwaardige en biologische streekproducten.
- Voor het NP de Biesbosch is een zoneringsplan opgesteld. Hier wordt ook voor NP Hollandse Duinen aan gewerkt. Voor beide gebieden geldt dat maatregelen op het gebied van toeristisch/recreatief medegebruik en mogelijke verdienmodellen gekoppeld worden aan deze zoneringsplannen.
- Natuur Netwerk Nederland afmaken (ontbrekende ecologische verbindingen toevoegen) en indien mogelijk uitbreiden.
- Stimulering streekproducten
- Recreatieve mogelijkheden bij de boer koppelen aan educatie over stikstofproblematiek.
- Aandacht voor voedselbossen, die naast het produceren van 100% natuurlijk voedsel, bijdragen aan de biodiversiteit, educatie en ontspanning.

4.5 STERKE STEDEN EN DORPEN IN ZUID-HOLLAND & TOERISME

Toerisme als motor

Zuid-Holland heeft krachtige steden en dorpen, elk met een uniek profiel. De komende jaren is er – met name in de steden - een grote uitdaging om de woningbouw te versnellen en tegelijkertijd te verduurzamen. In het landelijk gebied is het behoud van voorzieningen en leefbaarheid de uitdaging. In alle gevallen moet dat resulteren in een gezonde, duurzame en sociale leefomgeving.

Toerisme heeft bij de verstedelijkingsvraagstukken met name een rol bij de realisatie van een aantrekkelijke leefomgeving, waarbij toerisme voor extra financieel draagvlak kan zorgen.

Verblijfsvoorzieningen

De kwaliteit van vakantieparken in Zuid-Holland is heel wisselend. Ze hebben soms een dubbele functie: toeristische huisvesting en tijdelijke huisvesting van o.a. (seizoens-)arbeiders en spoedzoekers. Een toenemend aantal toeristen (jaarrond) kan eraan bijdragen dat de kwaliteit van de vakantieparken wordt versterkt. En dat kan ervoor zorgen dat meer mensen Zuid-Holland kunnen ervaren, er geld kunnen besteden en voor draagvlak voor meer voorzieningen kunnen zorgen.

De kwaliteit van vakantieparken kan een impuls krijgen door maatregelen te nemen bij de kwalitatief slechtere of weinig kansrijke locaties. Op een positieve manier en passend bij de nieuwe economie kan de kwaliteit van vakantiehuizen worden gestimuleerd door energie- en CO₂-neutrale bebouwing door dit als randvoorwaarde of uitgangspunt op te nemen.

Een andere mogelijkheid is het concept van de 'Gespreide Herberg' in Zuid-Holland te introduceren, dat al eerder voor het NP de Biesbosch is uitgewerkt. Dit houdt in dat veelal leegstaande en soms ook vervallen agrarische bebouwing wordt getransformeerd tot verblijfsvoorzieningen met bijzondere kwaliteit, die door middel van een coöperatieve exploitatie in de markt worden gezet. Deze maatregel versterkt niet alleen de kwaliteit van de verblijfsvoorzieningen (en daarmee de kracht van de toeristische sector) maar ook de vitaliteit van het landelijk gebied en het erfgoed.

Belangrijk hierbij is ook de problematiek rondom AirBnB in ogenschouw te nemen: In hoeverre zijn dergelijke concepten concurrerend voor beschikbare woonruimte voor Zuid-Hollanders, of kunnen ze in bepaalde gevallen juist daar een bijdrage aan leveren?

Denkbare maatregelen

- Herstructurering/sanering van verouderde vakantieparken die het contact met de toeristische markt zijn kwijtgeraakt en qua locatie ook weinig potentie hebben.
- Transformatie van vervallen agrarische gebouwen tot verblijfsvoorzieningen met bijzondere kwaliteit die door middel van een coöperatieve exploitatie (ook in samenwerking met de sector) in de markt worden gezet.
- Onderzoek mogelijk gevolgd door een pilot naar tijdelijke verblijfsconcepten en crossovers qua type verblijf (toeristisch, kenniswerkers, spoedzoekers).

4.6 GEZOND EN VEILIG ZUID-HOLLAND & TOERISME

Toerisme als motor:

Toerisme kan bijdragen aan een gezond en veilig Zuid-Holland door extra financieel draagvlak voor een aantrekkelijke én gezonde en veilige leefomgeving. Maar ook kan toerisme – via recreatie en sport – bijdragen aan de gezondheid en geluk van de individuele Zuid-Hollander.

Klimaatadaptatie en -mitigatie

Om Zuid-Holland klimaatbestendiger te maken zijn flinke maatregelen nodig. Bij verschillende van die maatregelen kan toerisme een rol vervullen. Ten eerste door toerisme te benutten om het belang van klimaatadaptatie – en specifiek waterveiligheid en watermanagement – te onderkennen en het bewustzijn op dit vlak te vergroten. Buitenlanders kijken anders naar de inrichting van ons land, daar waar wij het 'gewoon' vinden dat we veilig zijn voor het water. Waterveiligheidsmaatregelen kunnen worden gecombineerd met inrichtingsmaatregelen die recreatie en toerisme kunnen bevorderen (en visa versa). Een nieuw waterwerk bij een attractie kan worden gecombineerd met een veilige oversteekplaats (bijvoorbeeld bij werelderfgoed Kinderdijk), de aanleg van een dijk kan worden

gecombineerd met een nieuw pad voor wandelaars, fietsers (en e-bikers) en een waterbuffer kan worden ingezet als recreatieplas.

Recreatie

Begrippen als recreatie, toerisme en vrijetijdseconomie worden vaak door elkaar gebruikt. Binnen de provincie Zuid-Holland zijn recreatie en toerisme twee aparte bestuurlijke opgaven. Recreatie is ontspannen, meestal in ongebouwde omgeving, al dan niet gecombineerd met fysieke activiteit. Toerisme betekent buiten de eigen woonplaats op zoek gaan naar nieuwe indrukken, vaak met een educatief karakter, meestal in de gebouwde of bebouwde omgeving. Toeristische en recreatieve belangen kunnen elkaar versterken. Toeristische bezoekers van buiten kunnen bijdragen aan culturele en recreatieve voorzieningen van de Zuid-Hollanders.

Denkbare maatregelen

- Toerisme benutten om het bewustzijn van de noodzaak van klimaatadaptatie te vergroten.
- Vergroening van binnensteden en gebouwen.
- Waterveiligheidsprojecten benutten als attractie voor toeristen.
- Noodzakelijke ingrepen in het waterwegen netwerk, combineren met voor toerisme effectieve zaken als verbindingen tussen vaarwegen.

De afgelopen jaren zijn een aantal voorbeelden al naar voren gekomen:

- Doorsteek Rotte/Oude Rijn en rondje Rotte/Rijn/Vliet
- Rondje Rijn/IJssel ook in relatie tot vakantiepark Reeuwijk en de ontlasting van de Gouw t.b.v. een veilige beroepsvaart

5. Voorbeelden van 'ARRANGEMENTEN' als inspiratie voor betrokkenen.

Zoals hierboven blijkt, lenen niet alle genoemde opgaven zich even sterk om door toerisme te worden gestimuleerd, voor sommige opgaven lukt dat beter in combinatie met andere opgaven. Om tot een werkbare, gebiedsgerichte en integrale aanpak te komen worden hieronder verschillende opgaven geordend en gebundeld in zogenaamde 'arrangementen', dit naar analogie met de pakketten die reisorganisaties aanbieden. Vaak is het juist dat een integraal pakket van attracties en bestemmingen een reis interessant of leuk maakt, zo zal ook door een integraal pakket van maatregelen toerisme effectief een bijdrage kunnen leveren aan maatschappelijke opgaven. En vaak gaat het daarbij ook nog om verschillende partijen die in deze arrangementen participeren. Ook hier geldt dat deze arrangementen niet als vaste pakketten moeten worden beschouwd, of dat er een keuze gemaakt moet worden tussen deze arrangementen. De hierna genoemde arrangementen zijn denkrichtingen die dienen om onze stakeholders en gebiedspartners te inspireren om met kansrijke en concrete voorstellen te komen, en bovenal om hen uit te nodigen om hun rol hierin op te kunnen pakken.

Arrangement 1: Exploitatie erfgoed/ Bereikbaarheid OV/ Digitalisering MKB/ Fietsvoorzieningen/ Jobs follow talent, i.c.m. waterbewustzijn, verblijfsrecreatie, identiteit

- i. Doorontwikkeling Werelderfgoed Kinderdijk als onderdeel van de erfgoedlijn Waterdriehoek en Nationaal Park NL Delta
In het kader van de herontwikkeling speelt de mate waarin Kinderdijk ontsloten wordt een belangrijke rol bij het verbeteren van de leefbaarheid van het dorp. Een integrale mobiliteitsaanpak van openbaar vervoer over water, de riviercruisemarkt, fietshubs -routes en verbeterde informatiesystemen en visitormanagement is essentieel. Daarnaast kunnen specifieke waterveiligheidsvoorzieningen worden gekoppeld aan toeristisch-recreatieve voorzieningen (zoals bijvoorbeeld verbreding dijken-fietspaden)
- ii. Herbestemming van Rijksmonumenten, Religieus erfgoed en fortificaties
Het behoud van monumenten, kerken en forten, o.a. via herbestemming, is een opgave die in de provincie Zuid-Holland steeds meer aandacht krijgt. Veel van deze bouwwerken zijn bepalend voor de identiteit van gebieden, dorpen en wijken. Er is hulp nodig van mensen en organisaties die willen participeren in het zoeken naar oplossingen voor het behoud ervan en voor het vinden van andere functies.
- ii. Ontwikkeling Erfgoedlijn de Limes
Onderzoek naar de exploitatie van de Limes en hoe deze beter beleefbaar en vermarkt kan worden.

Arrangement 2: Nationale Parken/ Fietsvoorzieningen/ Bereikbaarheid OV/ Waterverbindingen i.c.m. verblijfsrecreatie, sport, waterrecreatie

- i. Nationaal Park Hollandse Duinen
Er zijn op dit moment 2 toegangspoorten voor dit Nationaal Park in ontwikkeling: Koekamp en Meijndel. Er wordt nog onderzocht op welke andere locaties toegangspoorten moeten komen. Zoals in Hoek van Holland en in de Duin- en Bollenstreek. De poorten zijn goed bereikbaar en functioneren als hub voor bezoek en combineren voorzieningen op het gebied van informatieverstrekking en op de bezoeker afgestemde (recreatieve/toeristische) voorzieningen.
Erfgoedlocaties kunnen als iconen worden opgenomen en afhankelijk van ligging en bereikbaarheid mogelijk zelfs als toegangspoort fungeren. Op deze wijze kan ook een nieuw verdienmodel worden gecreëerd.

- ii. Doorontwikkeling NL Delta
De verdere ontwikkeling van NL Delta is mede afhankelijk van nieuwe verdienmodellen. Versterken van de verblijfsrecreatie, ontsluiting van de riviercruisemarkt o.a. via de Dutch Delta Cruise Port en een goed functionerend verenplan kunnen hier een bijdrage aan leveren, waarmee ook meer financieel draagvlak ontstaat voor versterking van de natuurkwaliteit. Mogelijk kan er een model worden gevonden waarbij de verdiensten in een speciaal gebiedsfonds worden ondergebracht waarbij deze middelen kunnen worden aangewend voor voorzieningen binnen het nationaal park.
- iii. Waterroutes ondersteunen
Via routebureau kunnen arrangementen voor meerdaagse vaartochten worden samengesteld, waarbij verbindingen tussen watergebieden zijn verbeterd, aanlegplaatsen aanwezig zijn en tegelijkertijd het verhaal van Zuid-Holland kan worden beleefd, 'dobberhuisjes' als de watervariant van de verblijfsrecreatie ('Aquapunctuur')

Arrangement 3: Landbouw/ Fietsvoorzieningen/ Digitalisering (innovatief en MKB), i.c.m. verblijfsrecreatie, exploitatie erfgoed

- i. Groene Hart en Plassengebied. Inclusief erfgoedlijn Oude Hollandse Waterlinie
De Places of Interest in het Groene Hart en Plassengebied verdienen meer aandacht en de onderlinge verbondenheid kan beter (zowel wat betreft de productontwikkeling als de mobiliteit). Daarbij gaat het om bezoekwaardige plekken verbonden aan de Limes en de Hollandse Waterlinie (zoals Archeon, Park Matilo en Fort Wierickerschans), maar ook locaties waar agro-toerisme te midden van het eeuwenoude cultuurlandschap ervaren kan worden en uitvalsteden als Gouda (Cheese Valley). Op gebiedsniveau kunnen hier investeringsarrangementen voor worden georganiseerd.
- ii. Transitieproces Boskoop.
De Greenport Boskoop kent binnen het oude sierteeltgebied (van grote cultuurhistorische waarde) het probleem van schaalvergroting en erfopvolging waardoor leegstand ontstaat en het gebied zijn economische en cultuurhistorische waarde op termijn dreigt te verliezen. Het toevoegen van toeristische voorzieningen (varen door het oude sierteeltgebied, openstelling sierteelt bedrijven voor consumenten, horeca en musea gekoppeld aan de sierteelt) kan deze ontwikkeling keren en nieuwe toekomstkansen bieden voor de sierteelt en tegelijk bijdragen aan de ontwikkeling van het landschap. Infrastructurele en watermanagementingrepen kunnen daarnaast samen met bovenstaande projecten passen in een totale gebiedsgerichte investeringsaanpak. In januari 2020 sluiten de partners - waaronder de gemeente Alphen aan den Rijn, Greenport Boskoop, PReT (het platform voor ondernemers en organisaties binnen toerisme en recreatie actief in Alphen) en het Hoogheemraadschap van Rijnland - een convenant voor de verdere uitvoering van deze aanpak.
- iii. Kaasacademie en cheesevalley.
Binnen de regio Woerden, Gouda, Bodegraven en Alphen aan den Rijn wordt nagedacht over de realisatie van een "kaasacademie" in de vorm van een 'fieldlab' waar de vele verschillende stakeholders uit de sector (productie en verkoop van kaas), inclusief het onderwijs, kennis en informatiecentra gaan verbinden met werk en stageplaatsen. Daarnaast moet kaas een centrale rol krijgen in de positionering

van de regio door de productie en verkoop van kaas te koppelen aan de toeristische productontwikkeling. Zo kan toerisme een bijdrage leveren aan identiteit, immaterieel erfgoed en de ontwikkeling van het MKB.

Arrangement 4: Verstedelijking spoedzoekers/ bereikbaarheid OV/ exploitatie erfgoed/ Jobs follow talent i.c.m. Verblifsrecreatie

- i. Onderzoek naar nieuwe huisvestingsconcepten als een oplossing voor tijdelijke huisvesting. Dit in samenwerking met lokale overheden, belangenorganisaties en de markt

De hierboven genoemde arrangementen kunnen samen met de regio's, gemeenten en ondernemers worden uitgewerkt tot investeringsprogramma's waarin verschillende investeringen (publiek en privaat en cross-sectoraal) bijeen worden gebracht. Deze arrangementen kunnen verder worden aangevuld met generieke of ondersteunende maatregelen, zoals toepassing van financiële instrumenten (b.v. bestemmingsheffingen) of promotie/marketingtechnische maatregelen.

6. Uitwerking: Rol en aanpak

Toerisme is en blijft primair het domein van de recreatie/toerismeondernemer, de lokale overheden, de samenwerkingsverbanden daartussen en de diverse marketingorganisaties en natuurlijk de toerist. Bijvoorbeeld overlast door toerisme is iets wat met enige regelmaat bij ondernemers op tafel komt of in gemeenteraden besproken wordt, evenals de kansen die toerisme kan bieden. Welke rol kan de provincie in dit domein dan nog spelen? En hoe wordt dat de komende periode vorm gegeven?

Rol: Responsief en samenwerkend:

Voor de komende periode ziet de provincie voor zichzelf een rol weggelegd in het verbinden van de toeristische partijen in Zuid-Holland. In bepaalde gevallen zal de responsieve rol overlopen in een meer samenwerkende rol. Daar kunnen nu een tweetal voorstellen voor gedaan worden:

a) Data-alliantie

Landelijk is inmiddels via de landelijke Actieagenda afgesproken om een data-alliantie voor toerisme af te sluiten waarbij deelnemende partners verzamelde data met elkaar delen en afspraken maken over nog te verzamelen data. Om hiermee beheersbaarheid en stuurbaarheid van toerisme te verbeteren en kennis hierover te delen. De provincie wil hieraan deelnemen en op provinciaal niveau ook de toeristische partners hierbij betrekken.

b) Regionale ontwikkelstrategie

Als regio's of bestemmingen de wens hebben en nut/noodzaak kunnen duiden – bijvoorbeeld omdat er overlast is van toerisme – dan zou de provincie het opstellen van een regionale ontwikkelstrategie voor deze bestemmingen kunnen steunen. Dit is één van de aanbevelingen uit het rapport 'Waardevol toerisme' van de RLi (Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur): Op basis van een analyse van over- en ondertoerisme worden met deze regionale ontwikkelstrategie maatregelen geformuleerd om dit beter met elkaar in balans te brengen. Een dergelijk plan kan aan alle betrokken partijen richting geven hoe toerisme kan worden gespreid.

Het spreekt voor zich dat de provincie in deze gevallen ook van haar lokale en regionale partners een inspanning zal vragen.

Rol: Presterend

Om daadwerkelijk de kansen te benutten en de overlast tegen te gaan biedt de provincie op basis van haar opgaven aan gebiedspartners de mogelijkheid om door middel van arrangementen samen met de provincie toeristische producten te ontwikkelen. Omdat deze arrangementen pakketten zijn van maatregelen die aansluiten op één of meerdere genoemde provinciale opgaven, voegt de rol van de provincie zich hier ook naar: Voor deze presterende of realiserende rol zijn in de begroting 2020 extra middelen gereserveerd. Het voornemen is om dit bij begroting 2021 op te hogen naar 1 mln per jaar. Het accent wordt hierbij gelegd op toerisme in balans en spreiden van toerisme (bestemmingsmanagement). Daarbij wordt gekozen voor terughoudendheid tegenover promotie en marketing. Pas nadat een aansluiting op maatschappelijke en provinciale opgaven is geborgd, kan een bijdrage aan promotie/marketing in beeld komen. Voor de besteding van het beschikbare budget zal een subsidieregeling toerisme worden open gesteld.

Aanpak: 'Sfeergebieden'

Net zoals op elk economisch domein is er ook bij toerisme een balans tussen vraag en aanbod en bepaalt de aantrekkelijkheid van het aanbod uiteindelijk de vraag. Het NBTC heeft een methode ontwikkeld waarmee op basis van de lokale en regionale identiteit, 'sfeergebieden' worden bepaald, en vervolgens daarbinnen de productontwikkeling verder vorm wordt gegeven. Sfeergebieden zijn gebieden met een gemeenschappelijk toeristisch profiel, samengesteld door de lokale toeristische partners. Samenwerking binnen deze sfeergebieden kan concrete toeristische maatregelen opleveren in lijn met de mogelijkheden die in deze startnotitie naar voren komen. Daarmee dragen de maatregelen ook bij aan versterking van de identiteit van stad, streek of dorp. Voor deze maatregelen kan dan een subsidie worden aangevraagd.

Het proces voor deze sfeergebieden verloopt stapsgewijs:

1. In de afgelopen periode is samen met de verschillende lokale en gebiedsmarketingorganisaties (en mogelijke andere gebiedsorganisaties) en het NBTC gewerkt aan het identificeren van de verschillende sfeergebieden binnen de provincie.
2. Op basis van deze globale indeling in sfeergebieden is een verdiepingsslag nodig. Niet alleen om eventueel een verdere onderverdeling in gebieden mogelijk te maken, maar vooral om de aansluiting op de provinciale opgaven goed te verkennen.
3. Voor de binnen de sfeergebieden geselecteerde maatregelen kan op vaste momenten in het jaar bij de provincie een subsidie worden aangevraagd. De criteria die de provincie hierbij hanteert zijn o.a. mate van aansluiting op provinciale opgaven, mate waarin een eigen bijdrage is voorzien, mate waarin het voorstel vanuit de regio wordt ondersteund, getoond eigenaarschap, en zicht op de effectiviteit en realiseerbaarheid van de gekozen maatregelen.

Om ook een beeld te krijgen wat de effecten van de Corona-crisis voor de toeristische sector zijn, is medio 2020 een enquête bij gemeenten uitgevoerd. U bent hiervan op de hoogte gebracht. De inventarisatie is gebruikt bij het opstellen van de subsidieregeling.